

*Милош Аздејковић\**  
*Универзитет Унион Никола Тесла, Београд*

## НЕУЖНОСТ ОДСУДНЕ КОНТРАОБАВЕШТАЈНЕ ЗАШТИТЕ ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ

### Сажетак

Неповерење између држава, између осталог, одражава непрекидну сукобљеност тајне (невидљиве) обавештајне (сазнати туђе тајне) и контраобавештајне (заштитити сопствене тајне) делатности између многих држава. Уколико одређена држава не успева да заштити властите тајне, ризикује разноврсно угрожавање сопствених виталних вредности, свог опстанка и одрживог развоја. Стога, свака држава настоји да бескомпромисно штити и заштити сопствене тајне од спољашних и унутрашњих носилаца обавештајне делатности. Остваривање тог сложеног и веома значајног националног циља, скромно је истражено, описано, објашњено и приказано у овом раду.

**Кључне речи:** виталне државне вредности, обавештајна делатност, безбедносно-обавештајни систем, контраобавештајна делатност (заштита), контраобавештајна служба.

### УВОД

Свака држава, независно од система политичке власти поседује идентификоване круцијалне вредности, термилошки дефинисане као *виталне државне вредности*, које одсудно брани. Заправо, тежи да има безбедну садашњост и безбедну будућност односно стабилну и предвидиву *националну безбедност*. Држава у ту сврху успоставља *систем националне безбедности*, који своју

---

\* potkrovlje@mail.ru

намену остварује тако што националне (виталне и друге) вредности брани од свих врста угрожавајућих делатности: спољашних и унутрашњих, тајних (невидљивих) и јавних (видљивих), неоружаних (директно „несмртоносних“) и оружаных (смртоносно-рушилачких). *Контраобавештајна компонента* система националне безбедности, у складу са сазнањем да преовлађујућем броју угрожавајућих делатности усмерених ка виталним државним вредностима претходи офанзивна прикривена обавештајна делатност, чије резултате њени носиоци користе за угрожавање (преобликовање, дестабилизовање, отимање или уништење) националних вредности матичне државе, предузима комплекс контраобавештајних мера и активности с циљем да оптимално заштити државну и остале (нижих нивоа) тајне. Она извршава овај задатак непосредним и посредним ангажовањем.

## ПОЈАМ КОНТРАОБАВЕШТАЈНА ЗАШТИТА

Појам „контраобавештајна заштита“ подразумева да се неко или нешто штити од нечије *обавештајне делатности* (напада). У конкретном случају, подразумева заштиту виталних вредности државе од обавештајне делатности спољашних (држава, пре свега) и унутрашњих (организовано-криминални и терористички колективитети, пре свега) субјеката<sup>1</sup>(Стајић 2005, 214). Носиоци (обавештајне службе, агенције) обавештајне делатности предузимају је с циљем да прикупе податке о циљаној држави. С обзиром да покушавају доћи до података који су добро чувани и заштићени додељивањем статуса *тајна* (вишестепено рангирање), примењују разноврсне *тајне методе*, које се свде на *инфилтрациону* (коришћење људских извора) и *техничку* (коришћење техничких средстава) *групу метода*. Прикупљене податке обрађују (анализирају и процењују) и достављају највишем менаџменту матичног субјекта, који их употребљава за доношење одлука о облику комуникације (нпр. терористичка, побуњеничка) са државом - објектом, од које намеравају да изнуде уступке, супротне (неприхватљиве) њеним националним интересима.

Поуздано сазнање државе да ефикасна и конспиративна обавештајна делатност како спољашних тако и унутрашњих носилаца може проузроковати вишедимензионалне штетне

---

1 „Обавештајна делатност представља скуп планских, организованох и непрекидних мера и поступака које предузимају њени носиоци, ради остваривања увида у стање, могућности и намере појединих држава и појава које су објект обавештајног истраживања, како би се на основу тих сазнања предузимале одговарајуће активности на политичком, економском и војном плану“ (Стајић, 2005,214).

последике матичним виталним вредностима, резултује формулисањем институционалног одговора, чију суштину одражава бескомпромисно сузбијање такве штетне делатности, односно резултује задејствовањем одсудне контраобавештајне заштите националне безбедности. Контраобавештајна компонента система националне безбедности намењена је да ефикасно сузбија обавештајну делатност усмерену ка националним вредностима ма од куда (споља и изнутра), ма од кога (сопствених грађана и колективитета и/или субјеката из окружења) и ма када (повремено или непрекидно) се испољавала. Контраобавештајну компоненту система националне безбедности чине безбедносне<sup>2</sup> и обавештајне службе, термилошки одређене као *безбедносно-обавештајни систем*<sup>3</sup>. Безбедносно-обавештајни систем се претежно ангажује на територији матичне државе тако што применом тајних метода и средстава штити виталне државне тајне и онемогућава све облике тајне подривачке делатности против сопствене државе (система), независно од њихових носилаца (стране обавештајне службе, екстремистички, терористички и други колективитети). Реч је о стратешком задатку који безбедносно-обавештајни систем извршава непосредним и посредним ангажовањем, односно усклађеном применом безбедносне и обавештајне функције. *Непосредно остваривање контраобавештајне заштите* представља планску, организовану и конспиративну, усклађену офанзивно-дефанзивну обавештајно-оперативну самосталну ангажованост безбедносних (контраобавештајних)<sup>4</sup> (Ђорђевић 1987, 98) служби одређене државе, пре свега на њеној територији, ради откривања, надзирања, пресецања и онемогућавања шпијунских и необавештајних-

2 У савременим условима, у свакој држави постоје најмање две безбедносне службе, надлежне за контраобавештајну заштиту виталних државних вредности, а њихови називи су: контраобавештајна служба (служба за контрашпијунажу), служба за заштиту уставног поретка, противтерористичка обавештајна служба, криминалистичка обавештајна служба, служба за обезбеђење личности и објеката итд.

3 Безбедносно-обавештајни систем је функционално обједињен део система националне безбедности Републике Србије који чине Безбедносно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција. Послове оперативног усклађивања рада служби безбедности обавља Биро за координацију рада служби безбедности (Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2019, 30).

4 Под појмом контраобавештајне службе се подразумева целокупна служба безбедности чија је делатност усмерена на борбу против рада домаћих и страних непријатеља, било да они делују унутар или изван једне државе. Њен циљ је да заштити сопствени државни и друштвени поредак од свих врста непријатељског деловања (Лукић, 1982, 121). Контраобавештајна служба је специјализована организација покрета или државе, која открива и онемогућава деловање обавештајних служби противника, организује и ради на заштити сопствених тајни и ситема као и на дезинформисању непријатеља (Ђорђевић, 1987, 98).

субверзивних (подривачких) делатности страних обавештајних служби и других колективитета (појединих особа, група и/или организација) усмерених против националне безбедности. *Посредно остваривање контраобавештајне заштите* подразумева обавезу безбедносно-обавештајног система да правовремено извештава менаџмент система националне безбедности о обавештајним и необавештајним делатностима против виталних државних вредности, који дотичне податке (информације) користи на процедуралан начин за доношење спроводљивих одлука ради отклањања свих врста опасности по националну безбедност матичне државе.

Целокупна ангажованост (непосредно и посредно остваривање контраобавештајне заштите виталних државних вредности) безбедносно-обавештајне компоненте система националне безбедности, условно, састоји се из пет фаза и означава термином контраобавештајно-оперативни циклус: *усмеравајуће-надзорна* (врховни менаџмент државе одређује временски орочене задатке, усклађене са контраобавештајним могућностима и контролише њихово извршавање), *планско-организациона* (руководећи орган службе, у складу са законом и задацима добијених од врховног менаџмента државе, планира, организује, усмерава и контролише рад извршних органа, односно начин извршавања задатака), *извршна или производна* (најсложенија фаза – обухвата прикупљање података о делатностима страних обавештајних служби, применом комплекса обавештајно-оперативних метода), *аналитичко-проценска* (на основу анализе, процене и оцене прикупљених обавештајних података израђују се завршна безбедносна документа, попут информација, анализа, процена, студија, инструкција, билтена и сл. о једном, више или свим аспектима деловања носилаца шпијунско-субверзивне делатности) и *информативно-презентациона* фаза – извештавање врховног менаџмента о резултатима рада у вези са заштитом националне безбедности од иностране шпијунско-субверзивне делатности (Мијалковски, 2009, 166-170).

Контраобавештајно-оперативни циклус функционише на основу *контраобавештајне процене* – закључка до којег долази безбедносно-обавештајни систем на основу расположивих података, анализа и процена својих метода рада и других извора сазнања, о будућем развоју догађаја, односа и понашања, и доношења мера које треба предузети у датом тренутку за спречавање таквих активности непријатеља (Ђорђевић, 1986, 164). Контраобавештајна процена је редован (уобичајен) задатак менаџмента на свим

нивоима одлучивања безбедносно-обавештајног система, а може представљати и ванредни задатак кад то оперативна ситуација захтева или надлежни државни орган захтева. Обухвата *процену могућности носилаца обавештајне делатности и процену сопствених могућности одвраћања у датом тренутку и у будућности*. Заснована је на сазнању да успешност угрожавања безбедности било које националне вредности приоритетно зависи од обима и карактера обавештености носиоца тајне угрожавајуће делатности о систему заштите дотичне националне вредности. Зато, она је сконцентрисана на установљавању на који начин носилац обавештајне делатности може сазнати виталне тајне државе коју напада или виталне тајне о субјекту или снагама који је штите (обезбеђују). Анализом и проценом поменутог аспекта, установљава се заштићеност (повољна, оптимална, неповољна) конкретне (и свих укупно) виталних државних вредности од носилаца шпијунско-субверзивних делатности.

Одговор на питање о могућностима, односно на који начин носилац обавештајне делатности може сазнати виталне тајне националне вредности (одређене вредности или свих укупно) коју напада, подразумева „идентификацију ко је, односно ко може бити одлучујући носилац угрожавања државне и других тајни“ (Мијалковски, 1997, 17). Релевантна сазнања с тим у вези указују да се неоправдано пренаглашавају и преувеличавају могућности носилаца обавештајне делатности, а због необјашњивих разлога превиђа кључна чињеница да „тајну може угрозити онај ко је зна или је одговоран да је чува“ (Мијалковски, 1997, 17). У складу са таквом суровом истином, контраобавештајна процена не сматра супериорним онога ко не поседује тајну (носилац обавештајне делатности), јер и ако хоће да је сазна, то још не значи да ће је сазнати. Супериоран је ималац тајне (нпр., политичар, министар, официр, цариник, научник...), јер уколико је одговорно чува, ништавне су било чије могућности да је носилац обавештајно-субверзивне делатности сазна. Наиме, осим уобичајеног одговорног и професионалног чувања тајне, треба имати на уму њено чување у екстремним ситуацијама (када ималац тајне буде уцењен или када је угрожен његов физички интергитет) јер и у таквим ситуацијама, интерес матичне државе је изнад личног интереса имаоца тајне.

Уважавањем сазнања да било коју тајну није могуће апсолутно заштитити, а узрок одавања неке тајне искључиво може бити њен ималац, фокус контраобавештајне процене је усмерен ка установљавању евентуалних субјективних слабости матичне

државе којима се угрожавају сопствене (виталне) тајне. Пре свега ка процени могућности и мотива имаоца тајне или онога ко је надлежан да је чува да је свесно или нехатно учини доступном непозваном лицу. На пример, закључак да ималац тајне ни под којим условима (уценом, претњом смрћу...) неће да је саопшти непозваном лицу, не представља гаранцију да поједини њени имаоци то неће учинити нехатно. Зато, установљивање да ли их сви имаоци државне и тајни нижих нивоа чувају са подједнаком ревношћу и одлучношћу, од непозваних лица, представља најсложенији део контраобавештајне процене. Сазнања с тим у вези указују да преовлађују имаоци тајне који је ни по коју цену не би одали непријатељу (непозваном лицу), међутим, није занемарљив број оних који таква својства у њеном чувању не показују. На основу закључака контраобавештајне процене о регистрованим институционалним пропуштањима у заштити националних тајни и о имаоцима тајни, који нехатно или свесно могу да их учине доступним непозваном лицу, безбедносно-обавештајни систем планира адекватан одговор (сопствену обавештајно-оперативну ангажованост) за следећа комплексна питања: (1) *зашто* одређени носилац обавештајне делатности (нпр. страна обавештајна служба, терористичка група, организована криминална група) покушава да сазна одређену тајну о некој виталној државној вредности, потом, да ли је успео да је сазна и уколико јесте, како ју је сазнао и коначно, да ли је предузимањем других (субверзивних) делатности проузроковао или може да проузрокује штету дотичној националној вредности и (2) *какве мере* (превентивне и репресивне) треба предузети ради оптималне заштите националних вредности од носилаца обавештајних и необавештајних-субверзивних делатности. У том смислу, контраобавештајна процена представља полазиште, оријентир и својеврсан коректор *непосредног остваривања контраобавештајне заштите* (планирања и предузимања тајних обавештајно-оперативних мера, метода и радњи<sup>5</sup> ради оптималне заштите виталних државних вредности од обавештајне

---

5 Начелно контраобавештајна (безбедносна) служба примењује следеће обавештајно-оперативне методе: тајна сарадња са физичким лицем, оперативни продор у суверене и несуверене колективитете, тајно прибављање и откуп докумената, тајни увид у евиденције личних и са њима повезаних података, тајно праћење и надзор лица на отвореном простору и јавним местима уз коришћење техничких средстава, тајни електронски надзор телекомуникација и информационих система, тајно снимање и документовање разговора на отвореном и у затвореном простору уз коришћење техничких средстава, тајни надзор садржине писама и других средстава комуницирања, тајни претрес личних ствари, средстава и просторија, тајни надзор и снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета.

делатности) и *посредног остваривања контраобавештајне заштите* (предочавањем оперативних сазнања менаџменту система националне безбедности чиме доприноси квалитетном одлучивању у вези са заштитом националних вредности од свих облика угрожавања).

## НЕПОСРЕДНО ОСТВАРИВАЊЕ КОНТРАОБАВЕШТАЈНЕ ЗАШТИТЕ ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ

Свака држава идентификује и дефинише своје „државне вредности“, који се углавном означавају термином националне или виталне државне вредности: *територијални интегритет, суверенитет/независност, друштвено уређење, слободе и права грађана*. Формулисане су у највишем државном акту – *уставу* и изражавају животне потребе грађана (становништва), друштва и државе. Зато наведене вредности захтевају оптималну заштиту од свих облика угрожавања безбедности, јер би њихово урушавање или уништење могло да угрози само биће државе. То значи да не могу бити предмет преговора било са ким, односно, те вредности држава одсудно брани употребом свих облика моћи.

Прегледом садржаја око 1.000 поверљивих депеша Амбасаде САД у Београду (Врзић, 2011, 23, 32), писаних у периоду од 2003. до 2010. године, а објавио интернет портал Викиликс, између осталог, може се закључити да неки највиши званичници наше Отаџбине нису адекватно бранили њен територијални интегритет. На пример, према депеши 07BELGRADE1566 се у вези са признавањем независности Косова каже, да како сам Тадић (тадашњи председник Србије, нап. аут.) рече помоћнику америчког државног секретара Данијелу Фриду: *„Независност Косова не мора нужно да значи губитак ако се подесно одреди у умовима бирача“*, а у депеши 07BELGRADE1329 – Белешка од 28. септембра 2007. године, наводи се: *„Док, јавно, владини званичници понављају да ће учинити све осим слања војске да би задржали Косово, они тихо сугеришу да ће Србија прихватити неизбежну независност Косова. У тајношти, Тадић, министар одбране Шутановац и остали из унутрашњег демократског круга рекли су да би желели да међународна заједница само буде тиха – снажно сугеришући да би вође Срба могле боље да руководе напретком Србије ка прихватању независности Косова ако бисмо у јавности били тихи“*.

Систем националне безбедности државе ради успешног остваривања оптималне безбедности националних вредности има у виду чињеницу да сваком оружаном, посебно изненадном облику угрожавања безбедности претходе темељне тајне припреме носилаца угрожавајуће делатности. Матична *контраобавештајна компонента* је задужена (надлежна и овлашћена) да открије, надзире и у *извесном смислу, самостално спречава носиоце тајних делатности који нападају националне вредности матичне државе*. Заправо, обезбеђује матичну државу од „изненађења“<sup>6</sup> носилаца угрожавања. С тим у вези, контраобавештајна компонента има у виду сазнање да без обзира на категорију персоналног носиоца угрожавања (стране обавештајне службе, терористички и организовани криминални колективитети), тежишна усмереност његове стратегије јесте ка кључном објекту (грађанину - службеном или приватном лицу), ради његовог придобијања за тајно непријатељско деловање против матичне државе. Независно од мотива (идеолошки, материјални, компромитујући...), грађанин који прихвати такву понуду постаје издајник (агент-издајник, терориста, организовани криминалац), јер делује против своје државе. Стратегија контраобавештајне компоненте је тежишно усмерена ка грађанину матичне државе, наравно, с циљем његовог придобијања да тајно и квалитетно, поуздано, ради на заштити националних вредности од непријатељеве шпијунаже. Уколико прихвати сарадњу, постаје сарадник (агент-сарадник, патриота).

Констатоване чињенице указују да за јавност невидљиви процес контраобавештајне заштите, наглашено карактерише жестока сукобљеност две категорије шпијуна: шпијуна, агента-издајника и агента-сарадника-патриоте<sup>7</sup> испреплетана применом комплекса обавештајно-оперативних метода и средстава. Садржаји *треће (извршна или производна) фаза контраобавештајно-оперативног циклуса* представљају дотично својеврсно невидљиво опште сукобиште/бојиште на територији матичне државе,

---

6 Изненађење представља скуп мера, поступака и активности које предузима одређени субјект (суверени или несuverени) неочекивано за противника (суверен или несuverен субјект) у погледу времена, места, начина (облика) дејства и употребљених средстава. Смисао изненађења је да се учини оно што објект (субјект) напада не очекује, што сматра мало вероватним или нашта није припремљен да реагује. Изненађење је увек подређено широј идеји и плану и доноси предност оном субјекту који га оствари. Зависно од обима постављеног циља и постигнутих резултата може бити стратегијско и тактичко изненађење, а по трајању и интензитету потпуно и делимично.

7 Уз одређене разлике, шпијун-издајник и шпијун-патриота могу да се баве шпијунажом из истих побуда. Међутим, и у тим случајевима међу њима постоји суштинска еазлика. Једни раде у интересу своје земље, а други против ње (Лукић, 1982, 347).



презасићено микро (посебним) сукобиштима, између *агресора* (стране обавештајне службе, терористичког и организовано-криминалног колективитета), који напада виталне државне вредности, и *контраобавештајне компоненте* система националне безбедности, која штити виталних вредности матичне државе од њихове прикривене агресије. За потпуније дешифровање општег и посебних сукобишта треба имати на уму да агресор предузима инкриминисане делатности које санкционише унутрашње и међународно право, а контраобавештајна компонента предузима мере и активности предвиђене позитивним законодавством матичне државе.

## НЕПОСРЕДНА КОНТРАОБАВЕШТАЈНА ЗАШТИТА ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ ОД ШПИЈУНСКИХ ДЕЛАТНОСТИ СТРАНИХ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ

У складу са контраобавештајном проценом шпијунских могућности страних обавештајних служби, контраобавештајна компонента, првенствено применом општих тајних метода рада (није потребно одобрење надлежног суда) „проверава“ да ли су виталне државне вредности адекватно заштићене од агентурних продора страних обавештајних служби. У том смислу, агент-сарадник (патриота, грађанин матичне државе) представља њено најубојитије „оружје“. Наиме, инструкисан је да у одређеној друштвеној области, државној институцији или на делу матичне територије прати стање и региструје особу (суграђанина или страног држављанина) која испољава интересовање за податке које представљају државну или другу тајну, како покушава да их сазна, или их је сазнала и саопштила некоме<sup>8</sup>. Такође, обраћа пажњу да ли неки ималац тајне има неодговоран однос према њеном чувању<sup>9</sup>,

8 Италијанска полиција – карабињери, саопштила је (31.3.2021) да је ухапсила капетана италијанске ратне морнарице Валтера Биота, запосленог у италијанском министарству одбране, у тренутку предавања тајних докумената НАТО за 5.000 евра официру руске војске из руске амбасаде у Риму. Италијански медији су објавили да је камера, постављена средином марта након сигнала безбедносне агенције, забележила како Биот фотографише тајне податке телефоном (снимио је 181 документ).

9 Америчка дешеша (07BELGRADE1632), од 10. децембра 2007. године, коју је објавио интернет сајт Викиликс, открива да је Борко Стефановић, политички директор Министарства спољних послова Републике Србије, саопштио Американцима детаље Акционог плана Владе Србије у настајању, чије усвајање је планирано 14. јануара 2008. године, који је заштићен „највишим степеном државне тајне“. Стефановић је, пише у депешу, „на приватном састанку са службеником амбасаде 5. децембра рекао да план

односно нехатом може да је учини доступном непозваном лицу. У случају када агент-сарадник региструје особу која угрожава неку тајну матичне државе, о томе извештава припадника (оперативца) контраобавештајне компоненте (нпр., војна безбедносна служба). Персонални носилац контраобавештајне компоненте применом одговарајућих оперативних метода проверава примљени податак. Уколико установи да је примљени податак тачан, а надзирање и доказивање инкриминисане делатности идентификованог лица или више лица (група, мрежа) није могуће без примене посебних оперативних метода (одобрава их надлежни суд), подноси захтев (предлог) суду, у којем наводи циљ примене и број доказних метода и временски рок њихове примене (нпр., годину дана). Реализација одобреног предлога представља непрекидан процес (оперативно-доказна обрада), односно усклађену примену инфилтрационих (усмеравање агената сарадника да надзиру шпијунску делатност инкриминисаног лица и/или његово врбовање) и техничких метода (тајни надзор телефонске комуникације, тајни претрес просторија, тајно надзирање активности на отвореном простору...), с циљем прибављања доказа о противзаконитој делатности дотичног лица и њихово коришћење за онемогућавање његовог даљег непријатељског деловања.

Персонални носилац контраобавештајне компоненте, на основу процене прибављених података (доказа) о шпијунској и/или субверзивној делатности инкриминисаног(их) лица и наравно, обиму и карактеру причињене штете националној безбедности, у консултацији са надлежним судом, доноси одлуку о начину његовог онемогућавања (пресецања делатности). У том погледу, уобичајена су два начина онемогућавања: оперативно и судско. *Оперативно онемогућавање* агената-издајника и припадника (обавештајаца-оперативца) којима саопштавају или на други начин предају тајне матичне државе подразумева њихово *преврбовање*. Реч је о предочавању доказа дотичном лицу да је учинило кривично дело шпијунаже или одавање државне, службене или војне тајне и висину предвиђене казне за инкриминисано дело, и потом му/им, саопштава могућност (понуда, предлог) да казну може избећи, уколико прихвати сарадњу са контраобавештајном компонентом. Ова врста онемогућавања није позната (доступна) јавности, термилошки се назива „двојна игра“, и за одређени временски период може да буде веома ефикасан начин контраобавештајне заштите

---

не прописује мере, већ је описан“ и навео да ће Србија повући, привремено, амбасадоре из земаља које признају независност Косова...“ (Врзић, 2011,58).

виталних државних вредности. *Судско онемогућавање* шпијунске делатности примењује се у случајевима када прикупљени докази о некоме да је саопштавањем, предајом или на други начин учинио доступном неку тајну (државну, службену, економску, војну) иностраној обавештајној служби, или пак лицу које јој служи, тј. које ради за њу, проузроковао или могао да проузрокује штетне последице по националну безбедност, покреће кривични прогон и надлежни суд предузима мере из своје надлежности<sup>10</sup>. У том контексту, кривично законодавство државе прописује кривично дело *шпијунажа*, кривично дело *одавање државне тајне* и *одавање пословне тајне*<sup>11</sup>.

## НЕПОСРЕДНА КОНТРАОБАВЕШТАЈНА ЗАШТИТА ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ ОД ТЕРОРИЗМА

Релевантна сазнања указују да се функционална (успешна) држава брани од тероризма превентивно, односно онеспособљава терористе у периоду док врше припреме за насилно деловање, а неуспешна држава, углавном се брани од терориста након њиховог насилног испољавања. Ради отклањања могућности да систем националне безбедности реагује тек након изведеног насилног напада терориста, менаџмент безбедносно-обавештајног система контраобавештајном проценом опасности од тероризма установљава да ли постоје објективни и/или субјективни узроци који могу да покрену или покрећу удруживање два или више лица на територији матичне државе (или у њеном окружењу) ради вршења кривичних дела тероризма. Уколико сазнања указују на такву могућност, применом обавештајно-оперативних метода (њихова примена није скопчана са одобрењем надлежног суда), настоји да провери дотичну сумњу. Агентурни метод (агент-сарадник) је најефикаснији

10 Момчило Перишић (77), некадашњи начелник Генералштаба и потпредседник Владе Србије, осуђен је (5.2.2021) пред Вишим судом у Београду на три године затвора пошто је оглашен кривим за кривично дело шпијунаже у корист САД. На годину и по дана затвора због одавања службене тајне осуђени су пуковник Миодраг Секулић и бивши припадник војске инжењер Владан Влајковић. Пресуда је првостепена и на њу странке у поступку имају право жалбе Апелационом суду у Београду (Дерикоњић, 2021, 1).

11 Према Кривичном законнику Србије, кривично дело шпијунажа (члан 315) спада у кривична дела одавања тајне и представља тешко кривично дело, јер се његовим извршењем доводи у питање безбедност државе и, за његов основни облик прописана је казна затвора од три до петнаест година; кривично дело одавања државне тајне (члан 316) постоји када неко неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним податке или документе који су му поверени или до којих је на други начин дошао, акоји представљају државну тајну и, прописана је казна затвора од једне до десет година (Кривични законик Републике Србије, 2009).

и напозданији за извршење тог задатка, односно његовом применом може да се открије намера два или више лица да се удруже или су се удружила ради терористичког деловања, да се сазна њихов циљ (нпр., разбијање територијалног интегритета државе), њихова стратегија за реализацију циља (ескалација терористичких аката у оружану побуну), карактер спреге са спољашним фактором и др.

У случају када персонални носилац контраобавештајне компоненте (нпр., безбедносна агенција) установи да постоји сумња о удруживању лица ради терористичког деловања, а такву информацију није могуће проверити уобичајеним оперативним методама, након опсежне процене оперативне ситуације, подноси захтев надлежном суду за примену посебних (доказних) метода (тајно посматрање, надзор електронских комуникација, тајна контрола писама и других пошиљки...). Након одобреног предлога, ангажованост је усмерена ка прикупљању доказа о терористичким делатностима<sup>12</sup> и њихово коришћење, с једне стране, за оперативно онеспособљавање терориста (пре свега, обухвата врбовање појединих припадника терористичког колективитета за прикупљање обавештајних информација), и са друге стране, за покретање кривичног прогона осумњичених лица. Остваривање основног циља непосредне контраобавештајне заштите виталних државних вредности од тероризма је успешно уколико контраобавештајна компонента система националне безбедности применом обавештајно-оперативних мера и метода правовремено открива, ефикасно надзире тзв. ненасилне делатности (организационе, обавештајне, спонзорске...) и спречава ескалацију у оружану испољавање терориста. У условима пак када су терористи постигли изненађење (повремено или систематски изводе оружане нападе), успешно остваривање заштите сматра се уколико контраобавештајна компонента самосталном оперативном ангажованошћом обезбеђује квалитетне информације специјалним антитерористичким снагама за оружану онеспособљавање терориста.

---

12 Кривични законик Републике Србије прописује следећа кривична дела тероризма: тероризам (члан 391. КЗ), кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела (члан 391а. КЗ), кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела (члан 391б. КЗ), кривично дело употребе смртоносне направе (члан 391в. КЗ), кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта (члан 391г. КЗ), кривично дело финансирање тероризма (члан 393. КЗ) и кривично дело терористичко удруживање (члан 393а. КЗ).

## НЕПОСРЕДНО ОСТВАРИВАЊЕ КОНТРАОБАВЕШТАЈНЕ ЗАШТИТЕ ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ ОД ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Вишедимензионална обележја организованог криминала, посебно због спрега која се успоставља између његових носилаца (удружена три и више лица) и аморалних појединаца из система политичке власти државе, могу да ескалирају до нивоа који одражава највећу претњу безбедности виталним државним вредностима<sup>13</sup>. Због тога, веома је неизвесна ефикасна заштита националних вредности од ове малигне претње: „Онај ко обећава потпуно уништење организованог криминала, или не зна о чему говори, или свесно изговара неистину“ (Игњатовић, Шкулић, 2010, 155).

Поменуте чињенице, посебно *тајност удруживања, постојања и деловања* носилаца организованог криминала<sup>14</sup> указује на незаобилазну улогу контраобавештајне компоненте система националне безбедности државе у заштити виталних државних вредности од ове претње. То, пре свега, зато што *тајност* у раду представља веома важно обележје ангажованости (обавештајно-оперативна делатност) контраобавештајне компоненте ради сузбијања организованог криминала. Условно, њену противкримналну ангажованост чине две целине: општа и посебна обавештајно-оперативна делатност. *Општу обавештајну делатност* реализује применом само одређених оперативних метода (није неопходно одобрење суда), међу којима је примарни метод агент-сарадник, а „секундарни“ методи: „информативни разговор са лицима која имају сазнања о кривичном делу организованог криминала, анализа пријава грађана за кривична дела организованог криминала, преглед одређене документације одређеног субјекта...“ (Шикман, 2010, 266-269). Њеном применом проверава индицију (општу сумњу) која указује да одређена лица врше кривична дела организованог криминала, или да се кривична дела врше на одређеном простору или у одређеној средини (финансијској,

13 Организовани криминал задире у све сфере друштва, уништава животе и причињава велику материјалну штету, продукује и подстиче друге врсте криминала, узрокује осећање страха и безнађа и нарушава интегритет и углед државних институција и државе у целини (Национална стратегија за борбу против организованог криминала, 2009).

14 Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи (Исто, 2009).

привредној...). *Посебну обавештајну делатност* контраобавештајна компонента предузима када постоје основи сумње да је одређено лице учинилац конкретног кривичног дела организованог криминала, или да је извршено одређене кривично дело, а ради се о кривичним делима која се гоне по службеној дужности и за откривање кривичног дела, учиниоца и обезбеђење доказа нужна је примена одређених оперативних метода, којих одобрава надлежни суд. Преглед националне правне регулативе указује да је реч о посебним (истражним, доказним) методама<sup>15</sup>, које је начелно могуће разврстати у две групе: „методе тајне инфилтрације (прикривени иследник, контролисана испорука и сведок сарадник) и методе тајног надзора: тајни аудио-надзор, тајни оптички надзор, тајни надзор рачунарских и других електронских комуникација, пружање симулованих основних услуга и пружање симулованих правних послова“ (Бошковић, 2017, 245-282).

Посебна обавештајна делатност (оперативна обрада) контраобавештајне компоненте обухвата примену планираних, системских и активних (временски орочених) тајних мера, метода и радњи најмање две врсте снага (нпр., Служба за борбу против организованог криминала и Тужилаштво за организовани криминал), с циљем прикупљања доказа о кривичном делу, учиниоцима и саучесницима, односно да се разјасни кривично дело и да се према учиниоцу/учиниоцима, покрене кривична пријава. Уколико су носиоци ефикасни у њеној примени, у највећој могућој мери доприносе заштити националних вредности од организованог криминала, јер надлежни суд (у Републици Србији то је Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал) током кривичног поступка претреса доказе у вези са учињеним кривичним делом организованог криминала и изриче одговарајућу казну учиниоцу, која подразумева и одузимање противзаконито стечене имовинске користи.

---

15 Закоником о кривичном поступку Републике Србије (Службени гласник РС, бр. 72/2009) дефинисани су материјални и формални услови за примену посебних доказних радњи и конкретне радње – тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, контролисана испорука и прикривени иследник

## ПОСРЕДНО ОСТВАРИВАЊЕ КОНТРАОБАВЕШТАЈНЕ ЗАШТИТЕ ВИТАЛНИХ ДРЖАВНИХ ВРЕДНОСТИ

За разумевање посредног остваривања контраобавештајне заштите националних вредности од носилаца прикривених (тајних) угрожавајућих делатности, неопходно је имати у виду прву (усмеравајуће-надзорна) и пету (инфоирмативно-презентациона) фазу контраобавештајно-оперативног циклуса. Носилац *усмеравајуће-надзорне фазе* (у највећем броју држава носилац то је Савет за националну безбедност) одређује националне контраобавештајне потребе и налаже (наређује) безбедносно-обавештајном систему њихову реализацију. При томе, има у виду контраобавештајне могућности безбедносно-обавештајног система. Потом, задејствованом двосмерном комуникацијом (усмеравање-извештавање) прати (остварује увид) у реализацију постављених задатака, како с аспекта ефикасности тако и у погледу поштовања законитости, и уколико постоји потреба, интервенише постављањем нових захтева. Носилац *информативно-презентационе фазе* (директори безбедносних и обавештајних служби) уобичајено (нпр., једанпут месечно), према указаној потреби ванредно, извештава носиоца усмеравајуће- надзорне фазе о извршеним задацима. Завршна документа (информације, анализе...) аналитичко-проценске фазе представљају основне садржаје које директори тајних служби и министар унутрашњих послова презентују носиоцу усмеравајуће-надзорној фази, усменим реферисањем или упућивањем материјала интерном поштом.

Наведене чињенице омогућавају препознавање начина посредног остваривања контраобавештајне заштите виталних државних вредности од носилаца тајних угрожавајућих делатности. У ствари, указују да врховни менаџмент државе пресудно утиче на ефикасност контраобавештајне компоненте система националне безбедности државе у остваривању контраобавештајне заштите националних вредности. Реч је пре свега о политичкој вољи и компетентности највишег менаџмента државе да усмерава и контролише ангажованост контраобавештајне компоненте. У питању су обавезе, чије доследно извршење искључује могућност стратегијског изненађења (нпр., деловање одређеног организованог криминалног колективитета буде онемогућено веома касно), за које буде „оптужена“ нека врста снага (нпр., служба за борбу против организованог криминала), а „амнестиран“ менаџмент државе.

## ЗАКЉУЧАК

Општепознато је да се свака савремена држава састоји из три елемента: *територије, становништва и власти*. Та три међузависна елемента морају бити апсолутно безбедна. Држава може остварити поменути циљ уколико има моћ и употребљава је адекватно ради одбране својих виталних државних (националних) вредности. Будући да оружане угрожавајуће делатности представљају највећу претњу безбедности националним вредностима, држава мора бити способна да их брани и употребом силе. У складу пак, са поузданим сазнањем да „први ешелон“ (обавештајна компонента носилаца угрожавања), тежи да створи *услове* за предузимање оружаних облика угрожавања националне безбедности, држава успоставља систем националне безбедности чија контраобавештајна компонента (безбедносно-обавештајни систем) има задатак да правовремено открива и ефикасно онемогућава обавештајно-субверзивну делатност спољашних и унутрашњих носилаца, усмерену ка урушавању виталних државних вредности. Њен задатак је да обезбеди оптималну контраобавештајну заштиту виталним државним вредностима, а пројектована је да овај задатак успешно извршава. Међутим, уколико га извршава делимично успешно, а узрок томе може бити њена аутономна неефикасна контраобавештајна ангажованост, већу одговорност има врховни менаџмент државе, који усмерава и контролише њено деловање и наравно, процедурално користи добијене резултате у процесу одлучивања. Евентуално игнорисање констатоване сурове истине може имати за последицу порозну контраобавештајну заштиту виталних државних вредности.

## РЕФЕРЕНЦЕ

- Бошковић Горан. 2017. *Организовани криминал*. Београд:Криминалистичко-полицијска академија.
- Врзић Никола. 2011. *Викиликс-тајне београдских депеша*. Београд: Печат. Београд.
- Дерикоњић Мирослава. 2021. „Момчилу Перишићу три године затвора за шпијунажу.“ *Политика*, 6. фебруар.
- Ђорђевић Обрен. 1987. *Основи државне безбедности – општи део*. Београд: ВШУП.
- Ђорђевић Обрен. 1986. *Лексикон безбедности*. Београд: Партизанска књига.



- Игњатовић Ђорђе, и Милан Шкулић. 2010. *Организовани криминалитет*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Лукић Драгутин. 1982. *Савремена шпијунажа*. Београд: Привредна штампа.
- Мијалковски Милан. 1997. „Чување војне тајне – примарни су имаоци.“ *Војска, НИЦ Војска*.
- Мијалковски Милан. 2009. *Обавештајне и безбедносне службе*. Београд: Универзитет у Београду–Факултет безбедности, ЈП „Службени гласник“.
- Национална стратегија за борбу против организованог криминала. *Службени гласник РС*, бр. 23/2009.
- Стајић Љубомир. 2005. *Основи безбедности*. Београд: Факултет цивилне одбране-„Драганић“.
- Стратегија националне безбедности Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 94/2019.
- Шикман Миле. 2010. *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Дефендологија-центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
- Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/09, 72/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.
- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 72/09, 111/09.

**Milos Azdejkovic**

**THE NECESSITY OF CRUCIAL COUNTERINTELLIGENCE  
PROTECTION OF VITAL STATE VALUES**

**Resume**

Distrust between states, among other things, reflects the constant conflict of secret (invisible) intelligence activity (finding out other people's secrets) and counter-intelligence (protecting one's own secrets) activities between many states. If a certain state fails to protect its own secrets, it risks various threats to its own vital values, its survival and sustainable development. Therefore, each state strives to uncompromisingly protect its own secrets from external and internal intelligence agents. Achieving this complex and very important national goal has been modestly researched, described, explained and presented in this paper.

**Keywords:** vital state values, intelligence activity, security-intelligence system, counter-intelligence activity (protection), counter-intelligence service.

---

\* Овај рад је примљен 10. новембра 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 25. марта 2022. године.